

Deze brochure bevat een aantal praktische checklists om u als leerkracht op weg te helpen de lessen kunstzinnige oriëntatie volgens het leerplankader in de praktijk te brengen. Deze brochure is een bijlage bij de praktische handreiking voor leraren 'Nieuw elan voor kunstzinnige oriëntatie in het primair onderwijs', waarin onder andere het leerplankader kunstzinnige oriëntatie en de stappen uit het creatieve proces worden toegelicht.

Inhoudsopgave:

- Stappenplan lesvoorbereiding
- Aandachtspunten bij de fasen van het creatieve proces
- Overzicht leerlijnen kunstzinnige oriëntatie
- Format voor het zelf ontwerpen van een les
- Checklist: Kwaliteitscriteria lesmateriaal kunstzinnige oriëntatie
- Formulier: Samenwerking met culturele instellingen
- Evaluatieformulier: Fasen van het creatieve proces

Stappenplan lesvoorbereiding

1

Betekenisvol thema of onderwerp

- Kies een thema/onderwerp dat aansluit bij de belevingswereld en de cultuur van de leerlingen. Hoe komen zij in hun dagelijks leven met dit thema of onderwerp in aanraking?

Betekenisvolle opdracht

- Brainstorm: aan welke (kunstzinnige of cultureel erfgoed) activiteiten en opdrachten denk je bij dit thema/onderwerp?
- Bieden ze voldoende ruimte aan leerlingen voor creativiteit en een persoonlijke invulling?

2

Aansluiten bij de ontwikkeling

- Sluit de opdracht of activiteit aan bij de ontwikkeling van leerlingen?
- Welke interesses, kennis en vaardigheden hebben zij op het gebied van de kunstvakken en/of cultureel erfgoed?

3

Competenties

- Op welke competentie(s) van het creatieve proces wordt het accent gelegd? (zie leerlijn competenties)

4

Leerdoelen

- Wat moeten leerlingen aan het eind van de les of lessenserie kunnen? Formuleer leerdoelen en hou daarbij rekening met de beginsituatie.

5

Samenhang

- Welke mogelijkheden zijn er voor samenhang met andere vak- of leergebieden? Denk bijvoorbeeld aan andere kunstzinnige vakdisciplines, cultureel erfgoed, wereldoriëntatie of taal.
- Welke mogelijkheden zijn er voor samenhang tussen binnen- en buitenschools leren?
- Welke mogelijkheden zijn er voor samenwerking met culturele instellingen of gastdocenten?

Aandachtspunten bij de fasen van het creatieve proces

ORIËNTEREN

Enthousiast maken en inspireren

- Bied binnen het gekozen thema kunst/vormgeving en cultureel erfgoed aan.
- Houd daarbij rekening met de belevingswereld en cultuur van je leerlingen.
- Stimuleer leerlingen over de betekenis van kunst/vormgeving en cultureel erfgoed met elkaar te communiceren.

Informereren en instrueren

- Bied de opdracht aan en geef informatie en instructie over materiaalgebruik en technieken.
- Zorg dat leerlingen voorbereid zijn op het verloop van het creatieve werkproces en daag hen uit om zelf oplossingen te vinden.

Vrijheid en structuur bieden

- Controleer of iedereen voldoende ideeën heeft om met de opdracht aan de slag te gaan.
- Stimuleer leerlingen gericht te onderzoeken en verschillende mogelijkheden uit te proberen.
- Observeer maar grijp niet meteen in. Geef leerlingen de ruimte om zelf ontdekkingen te doen.
- Vraag leerlingen naar de relatie tussen hun experimenten met materialen/technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines en datgene wat ze willen uitdrukken (betekenis).
- Breng tijdens reflectiegesprekjes zo nodig de informatie uit de oriëntatiefase in herinnering.

Stimuleren om keuzes te maken

- Stimuleer leerlingen om op basis van hun onderzoek/experiment te kiezen voor wat ze gaan maken. (Bij jonge kinderen zijn onderzoeken en uitvoeren meestal nog niet zo sterk gescheiden, ze lopen vaak spontaan in elkaar over).
- Vraag hen bij hun keuze rekening te houden met hun eigen criteria en de criteria van de opdracht.
- Houd reflectiegesprekjes over hun werk en betrek daarbij hun ontdekkingen uit de onderzoeksfase.
- Vraag hen te verwoorden wat ze willen uitdrukken en hoe ze dat hebben gedaan.
- Bekijk samen of hun werk(stuk) 'klaar' is voor presentatie of dat ze bepaalde onderdelen nog verder kunnen versterken.

Constructieve feedback geven en ontvangen

- Laat leerlingen reflecteren op hun eigen product en werkproces en dat van anderen. Geef aandacht aan gemaakte keuzes, veranderingen en (zelf)waardering.
- Onderzoek samen in hoeverre hun producten beantwoorden aan de criteria van de opdracht.
- Leg samen relaties tussen het eigen werk en dat van kunstenaars.

ONDERZOEKEN

UITVOEREN

EVALUEREN

Overzicht leerlijnen kunstzinnige oriëntatie

Het overzicht van de leerlijnen helpt u:

- de opbouw van competenties van de verschillende kunstzinnige vakdisciplines en van cultureel erfgoed te onderscheiden;
- de competenties waaraan in de les gewerkt wordt, te onderscheiden;
- te bepalen welke competenties de leerlingen van uw klas al beheersen;
- vast te stellen aan welke competenties de leerlingen van uw klas nog moeten werken en
- vast te stellen aan welke streefcompetenties en generieke competenties er gewerkt moet worden.

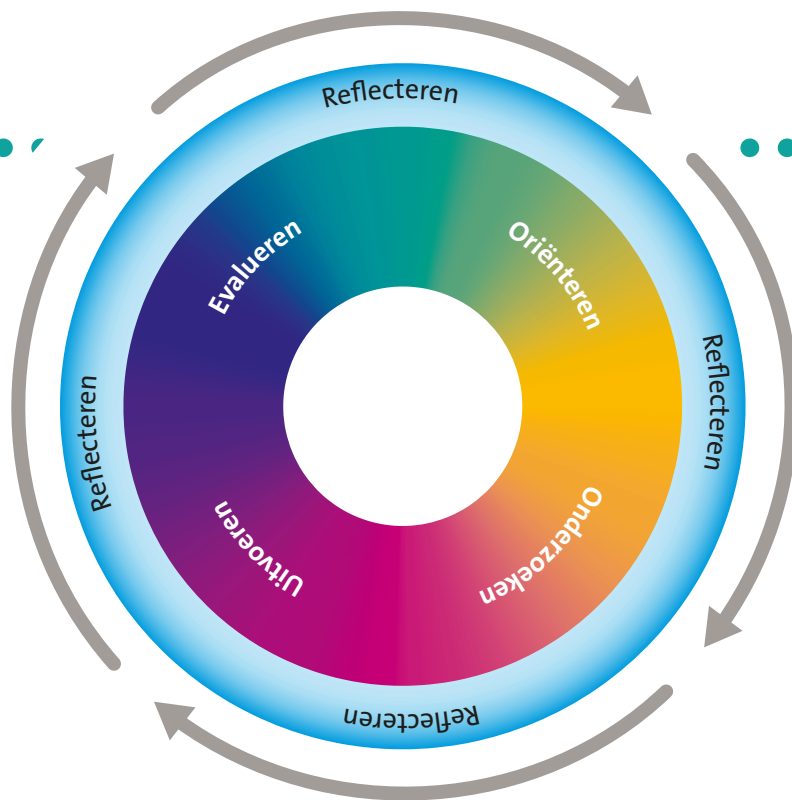
Uitgangspunten

Een leerlijn is 'een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden naar een einddoel'. De leerlijnen van de kunstzinnige vakdisciplines beeldend, dans, drama, muziek en cultureel erfgoed, hebben het creatieve proces als uitgangspunt.

De leerlijnen van de kunstzinnige vakdisciplines en cultureel erfgoed beschrijven op vier momenten (groep 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8) wat een leerling, gemiddeld gezien, aan competenties verworven heeft. De keuze voor deze momenten is gemaakt op basis van de manier waarop veel scholen hun onderwijs georganiseerd hebben (namelijk in de groepen 1 t/m 8).

Ook veel lesmethoden en producten als TULE volgen dezelfde structuur. Gezamenlijk werken de leerlijnen aan de generieke competenties van het leergebied kunstzinnige oriëntatie. Leerlingen werken binnen kunstzinnige oriëntatie niet alleen aan mono-, maar ook aan multidisciplinaire opdrachten. In een monodisciplinaire opdracht komen de competenties van één kunstzinnige vakdiscipline of cultureel erfgoed aan de orde. In een multidisciplinaire opdracht worden minimaal twee kunstzinnige vakdisciplines of cultureel erfgoed gecombineerd aangeboden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het maken van een filmpje, het kijken naar muziektheater of het uitvoeren van een musical. Er kunnen ook andere vakken betrokken zijn bij een multidisciplinaire opdracht. In een multidisciplinaire opdracht werken leerlingen dan ook gelijktijdig aan het verwerven van competenties uit de verschillende leerlijnen.

De competentiebeschrijvingen in de leerlijnen geven richting aan het formuleren van doelen voor opdrachten of projecten. Op basis hiervan kunnen scholen hun onderwijsaanbod, al dan niet in samenwerking met een culturele instelling, voor de verschillende leeftijdscategorieën samenstellen. Als laatste is een overzicht van de generieke competenties en de streefcompetenties van alle kunstzinnige vakdisciplines en van cultureel erfgoed toegevoegd.

Praktische tip

De competenties van de verschillende kunstzinnige vakdisciplines en van cultureel erfgoed kunnen ook gecombineerd worden. In samenhangende, vakoverstijgende projecten wordt vaak aan verschillende competenties tegelijkertijd gewerkt.

LEERLIJN BEELDEND

Competenties Groep 1-2 <i>als groep 1-2 plus:</i>	Competenties Groep 3-4 <i>als groep 1-2 plus:</i>	Competenties Groep 5-6 <i>als groep 1-4 plus:</i>	Competenties Groep 7-8 <i>als groep 1-6 plus:</i>	Streefcompetenties beeldend
<p>De leerling kan zich met alle zintuigen openstellen voor beeldende vormgeving en beeldende kunst binnen een thema/onderwerp dat aansluit bij zijn belevingswereld en in binnen- en buitenschoolse situaties.</p> <p>De leerling kan (met hulp van leerkracht of vak expert) betekenis geven aan beelden door waarnemen ('hands-on'), benoemen en praten en rond beelden verhalen te verzinnen.</p>	<p>De leerling kan zich met alle zintuigen en zijn verbeelding openstellen voor beeldende vormgeving en beeldende kunst binnen een thema/onderwerp dat aansluit bij zijn belevingswereld.</p> <p>De leerling kan in een beeldbeschouwings-gesprek de betekenis die hij aan beelden geeft onderzoeken aan de hand van de voorstelling en de vormgeving.</p>	<p>De leerling kan zich binnen de context van een betekenisvol thema of onderwerp openstellen voor beeldende vormgeving en beeldende kunst (autonoom en toegepast).</p> <p>De leerling kan in een beeldbeschouwings-gesprek de betekenis die hij aan beeldende vormgeving en beeldende kunst geeft onderzoeken en een relatie leggen met de middelen die de maker heeft gebruikt zoals beeldaspecten, materialen en technieken. Hij kan daarbij openstaan voor betekenis die anderen daaraan geven (waaronder de vormgever, kunstenaar).</p>	<p>De leerling kan zich binnen de context van een betekenisvol thema of onderwerp openstellen voor beeldende vormgeving en beeldende kunst (autonoom en toegepast) en waar relevant in samenhang met andere kunstdisciplines.</p> <p>De leerling kan in een beeldbeschouwings-gesprek betekenis, beeldaspecten en materialen en technieken met elkaar in verband brengen. Hij kan de eigen betekenisgeving spiegelen aan die van anderen en daarbij openstaan voor andere ideeën.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan beeldende vormgeving en beeldende kunst uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving.
<p>De leerling kan thema's en onderwerpen uit zijn belevingswereld gebruiken als inspiratiebron voor beeldend vormgeven.</p> <p>De leerling kan binnen de context van het thema/ onderwerp spelenderwijs materialen en technieken en beeldaspecten (kleur, vorm, compositie, ruimte, textuur) verkennen.</p> <p>De leerling kan zich bij het experimenteren laten leiden door een manipulerende onderzoekende houding, zintuiglijke ervaringen en toevallige ontdekkingen.</p>	<p>De leerling kan binnen de context van het thema/onderwerp experimenteren met beeldaspecten en materialen en technieken.</p> <p>De leerling kan zich bij het experimenteren laten leiden door de richtlijnen van de opdracht en toevallige ontdekkingen.</p>	<p>De leerling kan bronnenonderzoek doen en aspecten van wereldoriëntatie en beeldende vormgeving en beeldende kunst (waaronder cultureel erfgoed) gebruiken als inspiratiebron voor eigen beeldend werk.</p> <p>De leerling kan binnen de context van het thema/onderwerp gericht experimenteren met beeldaspecten en materialen en technieken en verschillende mogelijkheden uitproberen.</p> <p>De leerling kan onderzoeken volgens welke stappen hij de beeldende opdracht het beste kan uitvoeren. Hij kan daarbij terugkijken naar de informatie en de ideeën die hij heeft opgedaan in de oriëntatiefase.</p>	<p>De leerling kan zelfstandig (individueel of in groepjes) bronnenonderzoek doen en aspecten van wereldoriëntatie, beeldende vormgeving en beeldende kunst (waaronder cultureel erfgoed) gebruiken als inspiratiebron voor eigen beeldend werk. Hij kan daarbij terugkijken op de informatie en ideeën opgedaan in de oriëntatiefase.</p> <p>De leerling kan experimenteren met de samenhang tussen onderwerp, beeldaspecten, materialen en technieken en verschillende mogelijkheden uitproberen.</p> <p>De leerling kan zelfstandig onderzoeken op welke manier hij de beeldende opdracht kan uitvoeren. Hij kan een uitvoeringsplan maken en kan daarbij rekening houden met eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan wereldoriëntatie, beeldende vormgeving en beeldende kunst (waaronder cultureel erfgoed) gebruiken als inspiratiebron voor eigen beeldend werk. Hij kan daarbij terugkijken op de informatie en ideeën opgedaan in de oriëntatiefase. De leerling kan experimenteren met de samenhang tussen onderwerp, beeldaspecten, materialen en technieken en verschillende mogelijkheden uitproberen. De leerling kan onderzoeken op welke manier hij een beeldende opdracht kan uitvoeren. Hij kan een uitvoeringsplan maken en kan daarbij rekening houden met eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht.

ORIENTEREN

ONDERZOEKEN

REFLECTEREN

REFLECTEREN	LITVOEREN	EVALUEREN
<p>De leerling kan zijn ideeën vormgeven in beeldend werk en vertellen over wat hij wil maken.</p> <p>De leerling kan tijdens het werken de gebruikte materialen en gereedschappen benoemen en kent de regels voor veilig gebruik.</p>	<p>De leerling kan een persoonlijke invulling geven aan de opdracht en daarbij gebruik maken van zijn ontdekkingen tijdens de onderzoeksfase.</p> <p>De leerling kan bij het vormgeven van zijn ideeën rekening houden met de richtlijnen van de opdracht.</p> <p>De leerling kan zijn plannen volgens een bepaalde werkvolgorde uitvoeren en daarbij gebruik maken van zijn kennis en inzicht in het gebruik van materialen, technieken en gereedschappen.</p>	<p>De leerling kan (individueel of in een groep) zijn plannen uitvoeren en gebruik maken van zijn kennis van materialen/technieken en beeldaspecten om de zeggingskracht van zijn werk zo groot mogelijk te maken.</p> <p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase.</p> <p>De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen beeldend en taal, dans, muziek, drama en/of andere vakken.</p>
<p>De leerling kan vertellen over zijn beeldend werk (wat heb je gemaakt en hoe heb je dat gedaan).</p> <p>De leerling kan kijken naar en praten over het beeldende werk van groepsgenoten.</p> <p>De leerling kan zijn eigen werkwijze vergelijken met die van beeldend vormgevers/kunstenaars.</p>	<p>De leerling kan bewuste keuzes maken bij het uitvoeren van de opdracht en aangeven hoe hij gebruik heeft gemaakt van ideeën die hij heeft opgedaan in de onderzoeksfase.</p> <p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij rekening houden met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria.</p> <p>De leerling kan zijn waardering uitspreken voor het eigen product en werkproces en dat van anderen.</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen oplossingen in zijn eigen werk en dat van beeldend vormgevers/kunstenaars en daarbij binnen- en buitenschoolse kunstervaringen betrekken.</p>	<p>De leerling kan waar relevant samenhang in zijn werk benoemen tussen beelden, dans, muziek, drama, taal en de wereldoriënterende vakken.</p>
<p>De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en daarbij zijn eigen criteria (individueel en als groep) en daarbij aangeven wat een mogelijke vervolgoopdracht zou kunnen zijn.</p> <p>De leerling kan zijn waardering beargumenteren en maakt daarbij gebruik van zijn kennis en inzicht in de beeldende, en andere kunstzinnige disciplines en cultureel erfgoed.</p> <p>De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht heeft in de betekenis van beeldende kunst, en cultuur (waaronder cultureel erfgoed) in het dagelijks leven van mensen vroeger en nu.</p>	<p>De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en zijn werk vergelijken met de criteria van de opdracht en daarbij criteria (individueel en als groep) en daarbij aangeven wat een mogelijke vervolgoopdracht zou kunnen zijn.</p> <p>De leerling kan zijn waardering beargumenteren en maakt daarbij gebruik van zijn kennis en inzicht in de beeldende, en andere kunstzinnige disciplines en cultureel erfgoed.</p> <p>De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht heeft in de betekenis van beeldende kunst, en cultuur (waaronder cultureel erfgoed) in het dagelijks leven van mensen vroeger en nu.</p>	<p>De leerling kan zijn beeldend werk presenteren (individueel of samen met anderen).</p> <p>De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en kan daarbij zijn beeldend werk vergelijken met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria.</p> <p>De leerling kan zijn waardering van het eigen product en proces en dat van anderen beargumenteren en maakt daarbij gebruik van kennis en inzicht in kunstzinnige vakdisciplines.</p> <p>De leerling kan oplossingen in het eigen werk vergelijken met die van beeldende vormgevers/kunstenaars.</p> <p>De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht heeft in de betekenis van kunst en cultuur (waaronder cultureel erfgoed) voor het dagelijkse leven van mensen van vroeger en nu.</p>

LEERLIJN DANS

Competenties Groep 1-2	Competenties Groep 3-4 <i>als groep 1-2 plus:</i>	Competenties Groep 5-6 <i>als groep 1-4 plus:</i>	Competenties Groep 7-8 <i>als groep 1-6 plus:</i>	Streefcompetenties dans
<p>De leerling kan zich binnen de context van het onderwerp/thema openstellen voor dans in binnen- en buitenschoolse situaties met al zijn zintuigen.</p> <p>De leerling kan door het kijken naar dans (professioneel of amateur) en door erover te praten fantasierijk met beweging reageren en dit als inspiratiebron gebruiken voor eigen dans.</p>	<p>De leerling kan door middel van dansante, muzikale en visuele bronnen associatief ideeën opdoen en dit als inspiratiebron voor eigen dans gebruiken.</p>	<p>De leerling kan zich openstellen voor (semi) professionele voorstellingen in binnen- en buitenschoolse situaties. Hij ontleent dansinspiratie voor zijn danspresentatie aan het kijken naar dans uit zijn eigen cultuur en uit andere culturen.</p> <p>De leerling kan met anderen een (beschouwings)gesprek voeren over een dansvoorstelling en er verschillende betekenissen aan geven met behulp van de danselementen ruimte, tijd en kracht. Hij kan dit als inspiratiebron gebruiken voor een eigen danspresentatie.</p>	<p>De leerling kan met anderen een (beschouwings)gesprek voeren over een dansvoorstelling, er verschillende betekenissen aan geven met behulp van de elementen ruimte, tijd en kracht en iets vertellen over de kwaliteit van de dansbeweging. Hij gebruikt dit om het onderwerp/thema van de eigen danspresentatie te verdiepen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan dans uit verschillende tijden, stijlen en culturen, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars) en hij kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.
<p>De leerling kan danselementen begeleid onderzoeken: via beweging en muziek ontdekt hij ruimte, tijd, kracht en maatgevoel.</p> <p>De leerling kan in dans verschillende manieren van voortbewegen gebruiken.</p> <p>De leerling kan onder begeleiding emoties uiten in dans.</p>	<p>De leerling kan binnen de context van de opdracht de danselementen tijd, ruimte en kracht onderzoeken en de uitdrukingsmogelijkheden ervan verkennen.</p> <p>De leerling kan zelfstandig emoties uitdrukken in dans en onderzoek doen naar de mogelijke betekenis van dans in relatie tot zijn eigen ervaringen en gevoelens.</p>	<p>De leerling kan eigen ideeën en beelden bedenken bij de aangeboden dansbeweging.</p> <p>De leerling kan onderzoek doen naar de zeggingskracht van dans binnen de context van het onderwerp/thema. Hij kan met dansbewegingen, gevoelens, ervaringen, situaties en gebeurtenissen uitdrukken.</p>	<p>De leerling kan bewust onderzoek doen naar danselementen (leiden/volgen, gelijktijdig dezelfde beweging dansen, dans opbouwen met begin-midden -eind, herhalen) en bestaande dansen als inspiratiebron gebruiken.</p> <p>De leerling kan zelf thema's aanreiken om over te dansen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan de danselementen tijd, ruimte en kracht onderzoeken, herkennen en benoemen. Hij kan dit vervolgens verwerken in zijn dans. De leerling kan zelf thema's aanreiken en daarbij een relatie leggen met lesinhouden of gebeurtenissen in zijn omgeving (de school, de groep, thuis). De leerling kan dansen op basis van inspiratiebronnen, opgedaan in de oriëntatiefase, en met behulp van dansante, muzikale, dramatische en beeldende inhouden komen tot verdieping van persoonlijke ideeën.

REFLECTEREN

ONDERZOEKEN

ORIENTEREN

REFLECTEREN	UITVOEREN	EVALUEREN
<p>De leerling kan zich uiten in dans en daarbij zijn fantasie gebruiken (improviseren).</p> <p>De leerling kan de sfeer van muziek gebruiken in zijn dans.</p> <p>De leerling kan alleen of in een tweetal eenvoudige dansbewegingen vormgeven.</p> <p>De leerling kan zijn rol als danser individueel of in een groep vormgeven in school en met een bekend publiek.</p> <p>De leerling kan kijken naar en vertellen over de dans van zichzelf en die van zijn groepsgenoten. Dit geldt zowel voor zijn danspresentatie als voor zijn rol. (Wat heb je gedaan? Hoe heb je dat gedaan?)</p>	<p>De leerling kan via dans reageren op de stemming van verschillende soorten muziek en snelle en langzame tempowisselingen in muziek herkennen.</p> <p>De leerling kan enkele dansbegrippen, danspassen en stijlkenmerken vormgeven in dansbewegingen.</p> <p>De leerling kan alleen of in een tweetal eenvoudige dansbewegingen vormgeven.</p>	<p>De leerling kan zich inlevens in zijn eigen manier van dansen en het dansen van anderen. Hij kan deze ervaring/beleving en interpretatie verwerken in een dans en alleen of met anderen een choreografie maken.</p> <p>De leerling kan muzikale verschillen herkennen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) en deze toepassen in een dans. Hij kan zelf muziek zoeken bij een dansthema.</p> <p>De leerling kan variëren met verschillende manieren van bewegen en daarbij de danselementen tijd, ruimte en kracht gebruiken en hiermee zijn dans zeggingskracht geven.</p> <p>De leerling kan vormgevingsprincipes voor de structuur (zoals herhaling, omkering, opeenslapping), groepsindeling (zoals grote groepen, subgroepen, tweetallen en solisten) en rolverdeling gebruiken bij het maken van een choreografie voor een dans.</p> <p>De leerling kan voor een (on)bekend publiek optreden.</p> <p>De leerling kan reflecteren op de danspresentatie (van hemzelf, zijn groepje en/of van anderen) en op het vormgevingsproces ervan.</p> <p>De leerling kan zijn keuzes in zijn danspresentatie motiveren en veranderingen verwerken na feedback uit de groep.</p> <p>De leerling heeft enige kennis van en inzicht in de betekenis die dans heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu.</p>
<p>De leerling kan met de sfeer van muziek herkennen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) en deze toepassen in dans. Hij kan zelf muziek zoeken bij een dansthema.</p> <p>De leerling kan variëren met verschillende manieren van bewegen en daarbij de begrippen ruimte, tijd en kracht gebruiken.</p> <p>De leerling kan een dans zo vormgeven en verbinden met het thema dat de dans zeggingskracht krijgt.</p> <p>De leerling kan zelfstandig een danscompositie vormgeven en (samen met een groep) presenteren aan een onbekend publiek.</p>	<p>De leerling kan een reeks van eenvoudige bewegingen/danspassen onthouden en daarbij rekening houden met de maat, de sfeer en de frasering van de muziek. Hij kan daarbij muziek vertalen naar beweging en dans.</p> <p>De leerling kan verschillende manieren van bewegen in een dans laten zien waarbij hij rekening houdt met structuur (herhaling, contrast, articulatie, frasering: danszinnen, begin, midden, eind), ruimte, tijd, kracht, de rolverdeling en de kwaliteit van een beweging.</p> <p>De leerling kan met de danselementen tijd, ruimte, kracht en de kwaliteit van de beweging zeggingskracht geven aan (zijn) dans.</p> <p>De leerling kan met een groepje een danspresentatie geven aan de eigen groep en een bekende publieksgroep.</p>	<p>De leerling kan zijn keuzes motiveren aan de hand van de fasen van het vormgevingsproces en daarbij zijn eigen criteria (en/of die van zijn groepje) vergelijken met de criteria van de opdracht.</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen zijn eigen betekenisgeving en die van professionals en benoemen dat mensen verschillende meningen over dans hebben. Hij accepteert en respecteert meningen, ideeën en gevoelens van anderen over dans, danscultuur en danstrends.</p> <p>De leerling kan zelfstandig verbeterpunten aanbrengen in de dans na feedback.</p>
<p>De leerling kan met de sfeer van muziek herkennen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) en deze toepassen in een dans. Hij kan zelf muziek zoeken bij een dansthema.</p> <p>De leerling kan variëren met verschillende manieren van bewegen en daarbij de danselementen tijd, ruimte en kracht gebruiken en hiermee zijn dans zeggingskracht geven.</p> <p>De leerling kan vormgevingsprincipes voor de structuur (zoals herhaling, omkering, opeenslapping), groepsindeling (zoals grote groepen, subgroepen, tweetallen en solisten) en rolverdeling gebruiken bij het maken van een choreografie voor een dans.</p> <p>De leerling kan voor een (on)bekend publiek optreden.</p>	<p>De leerling kan een reeks van eenvoudige bewegingen/danspassen onthouden en daarbij rekening houden met de maat, de sfeer en de frasering van de muziek. Hij kan daarbij muziek vertalen naar beweging en dans.</p> <p>De leerling kan verschillende manieren van bewegen in een dans laten zien waarbij hij rekening houdt met structuur (herhaling, contrast, articulatie, frasering: danszinnen, begin, midden, eind), ruimte, tijd, kracht, de rolverdeling en de kwaliteit van een beweging.</p> <p>De leerling kan met de danselementen tijd, ruimte, kracht en de kwaliteit van de beweging zeggingskracht geven aan (zijn) dans.</p> <p>De leerling kan met een groepje een danspresentatie geven aan de eigen groep en een bekende publieksgroep.</p>	<p>De leerling kan zijn keuzes motiveren aan de hand van de fasen van het vormgevingsproces en daarbij zijn eigen criteria (en/of die van zijn groepje) vergelijken met de criteria van de opdracht.</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen zijn eigen betekenisgeving en die van professionals en benoemen dat mensen verschillende meningen over dans hebben. Hij accepteert en respecteert meningen, ideeën en gevoelens van anderen over dans, danscultuur en danstrends.</p> <p>De leerling kan zelfstandig verbeterpunten aanbrengen in de dans na feedback.</p>

LEERLIJN DRAMA

Competenties Groep 1-2

De leerling kan zich binnen de context van het onderwerp/thema openstellen voor dramatisch spel in binnen- en buitenschoolse situaties met al zijn zintuigen.

De leerling kan gericht kijken en praten over het aangeboden verhaal (zoals een theaterstuk, prentenboek) en elementen uit dit verhaal als inspiratiebron gebruiken voor eigen dramatisch spel.

REFLECTEREN

De leerling kan zijn persoonlijke ervaringen uit het dagelijkse leven vertalen in spelsituaties.

De leerling kan onder begeleiding een speldee aanreiken en meegaan met een speldee van een ander.

De leerling kan onder begeleiding improviseren op spelimpulsen.

De leerling kan de spelelementen wie, wat en waar in spel vormgeven.

De leerling kan alleen, of samen met zijn groepsgenoten eenvoudige spelsituaties, rollen en verhalen spelen. Hierbij ligt de nadruk op beweging.

Competenties Groep 3-4

als groep 1-2 plus:

De leerling kan aan de hand van een onderwerp/thema/voorstelling ideeën opdoen en dit als inspiratiebron gebruiken voor eigen dramatisch spel.

De leerling kan aan de hand van een onderwerp/thema/voorstelling ideeën opdoen en dit als inspiratiebron gebruiken voor eigen dramatisch spel.

De leerling kan onderzoek doen naar de spelelementen wie, wat en waar.

De leerling kan situaties uit zijn directe leefwereld of uit de media vormgeven in dramatisch spel en een verband leggen tussen een personage en een verhaal. Hij kan daarbij onderscheid maken tussen iemand anders spelen dan zichzelf.

De leerling kan meerdere oplossingen bedenken bij het onderzoeken van een opdracht.

De leerling kan door te improviseren zelfstandig en spontaan oplossingen verzinnen.

De leerling kan bewust de spelelementen wie, wat, waar in spel vormgeven.

De leerling kan uiterlijke kenmerken van zijn rol bedenken en uitbeelden met gebruik van houding, gebaar, stem en taal.

Competenties Groep 5-6

als groep 1-4 plus:

De leerling kan zich binnen de context van het thema of onderwerp openstellen voor dramatisch spel in binnen- en buitenschoolse situaties met al zijn zintuigen en deze ervaring gebruiken bij zijn eigen dramatisch spel.

De leerling kan met anderen een (beschouwings-)gesprek voeren over een voorstelling en er betekenis aangeven.

De leerling kan onderzoek doen naar de spelelementen wie, wat, waar, wanneer, de speltechnieken en spelstijlen.

De leerling kan onderwerpen/thema's (bijvoorbeeld uit andere leergebieden) gebruiken als inspiratiebron voor het vormgeven van dramatisch spel.

De leerling kan zelfstandig of samen met groepsgenoten een rol of spelsituatie bedenken.

De leerling kan zelf een spelimpuls aandragen en meegaan met het spel van een ander.

De leerling kan bewust de spelelementen wie, wat, waar, wanneer in spel vormgeven.

De leerling kan zijn emoties uitdrukken in spelwerkelijkheid, betekenis geven aan zijn spel en aan zijn uitvoering zeggingskracht geven.

Competenties Groep 7-8

als groep 1-6 plus:

De leerling kan zijn eigen dramatisch spel afstemmen met de groep en dit gebruiken in een presentatie (zoals een theaterstuk).

De leerling kan de verschillende betekenissen die anderen aan theater geven vergelijken met zijn eigen betekenisgeving.

De leerling kan onderzoek doen naar de mogelijke betekenissen en de zeggingskracht van spelelementen (wie, wat, waar, wanneer en waarom), speltechnieken en spelstijlen die nodig zijn voor het maken van een scène. Hij kan de opbouw van een toneelstuk (begin, midden, eind en scènes) benoemen.

De leerling kan een uitvoeringsplan maken, individueel of samen met anderen, en kan daarbij rekening houden met de criteria van de gegeven opdracht en zijn eigen criteria en/of die van de groep.

De leerling kan bewust de spelelementen wie, wat, waar, wanneer en waarom in spel vormgeven.

De leerling kan betekenis en zeggingskracht geven aan zijn spel door een duidelijke inzet van speltechnieken, spelstijlen, (vaste) tekst en (gespeelde) emoties.

Streefcompetenties drama

De leerling kan betekenis geven aan theater, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven en kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.

De leerling kan experimenteren met de spanningsboog (tussen begin, midden en eind) en met de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom). Hij kan dit herkennen en verwerken in dramatisch spel.

De leerling kan zelf thema's bedenken en daarbij een relatie leggen met lesinhouden of gebeurtenissen in zijn omgeving (de school, de groep, thuis).

De leerling kan de mogelijke betekenis en de zeggingskracht van spelelementen, speltechnieken en spelstijlen verwerken in scènes en hij maakt daarbij gebruik van inspiratiebronnen, opgedaan in de oriëntatiefase.

De leerling kan improviseren en de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom) en spanningsboog bewust hanteren in dramatisch spel. Hij kan daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase.

De leerling geeft betekenis en zeggingskracht aan zijn spel door een duidelijke inzet van spelelementen, -technieken, -stijlen, (vaste) tekst en (gespeelde) emoties. Hij kan voor een duidelijke spanningsopbouw en spanningsboog zorgen.

ORIENTEREN

ONDERZOEKEN

UITOEREN

<p>De leerling kan actief meespelen met de dramatische werkvormen: (vertel)antomime, spelen met materialen, teacher in role, tableau vivant en improvisatiespel.</p>	<p>De leerling kan, binnen een gegeven kader, een scène met een duidelijke opbouw van begin – midden – eind voorbereiden en spelen. Hij kan daarbij in overleg met anderen keuzes maken en aangeven hoe hij gebruik heeft gemaakt van ideeën die hij heeft opgedaan in de onderzoeksfase.</p> <p>De leerling kan spelopdrachten uitvoeren, actief meespelen met de dramatische werkvormen: (vertel)antomime, spelen met materialen, teacher in role, tableau vivant, improvisatiespel, afspreekspel, spiegelspel en dialoogspeel uitvoeren en kan daarbij, onder begeleiding, onderscheid maken tussen speel- en publieksruimte.</p>	<p>De leerling kan een scène spelen met een duidelijke opbouw en spanningsboog.</p> <p>De leerling kan spelopdrachten uitvoeren, actief meespelen met de dramatische werkvormen: tableau vivant, afspreekspel, dialoogspeel, toneelspeel, tekstspel en improvisatiespel/ inspiringspel en kan in zijn spel bewust gebruik maken van de theaterale ruimte, het decor en de attributen.</p> <p>De leerling kan een korte, vaste tekst hanteren en kan zelf onder begeleiding een korte dialoog schrijven.</p> <p>De leerling kan samen met anderen in groepsverband een presentatie geven aan een onbekend publiek en maakt hierdoor theater.</p>	<p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en een relatie leggen tussen de scène en de onderzoeksfase. Hij staat daarbij open voor feedback van anderen.</p> <p>De leerling kan spelopdrachten uitvoeren, actief meespelen met de dramatische werkvormen: tableau vivant, afspreekspel, dialoogspeel, toneelspeel, tekstspel, improvisatiespel/ inspiringspel en voordrachtspeel en kan de theaterale omgeving (decor, kostuums) bewust toepassen in een scène of toneelstuk.</p> <p>De leerling herkent bovenstaande spelopdrachten en dramatische werkvormen en kan verschillen benoemen.</p> <p>De leerling kan zelfstandig een dialoog schrijven en kan een voorstelling maken voor een publiek dat gebaseerd is op een zelfgemaakt of bestaand verhaal.</p> <p>De leerling kan in de les of voor (onbekend) publiek met een duidelijke expressie (verbaal en non-verbaal) spelen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zelfstandig een scène voorbereiden aan de hand van de dramatische werkvormen en kan bewust een theaterale vormgeving toepassen. De leerling kan zelfstandig een dialoog schrijven. De leerling kan op basis van een zelfgemaakt of bestaand verhaal een voorstelling maken en dit in de les of voor een (on)bekend publiek presenteren.
<p>De leerling kan kijken naar en praten over het spel van zichzelf en dat van zijn groepsgenoten. Dit geldt zowel voor zijn spel als voor zijn rol. (Wat heb je gespeeld? Hoe heb je dat gedaan?)</p> <p>De leerling kan verschillende emoties van gespeelde situaties en rollen benoemen.</p> <p>De leerling accepteert en respecteert meningen, ideeën en gevoelens van anderen over zijn eigen spel.</p>	<p>De leerling kan vertellen over zijn vormgevingsproces en zijn (groeps-) presentatie en kan benoemen wat zijn rol is in de samenwerking met anderen. Hij kan zijn eigen keuzes onder woorden brengen.</p> <p>De leerling staat open voor feedback van anderen en kan dit waarderen.</p>	<p>De leerling kan aan de hand van zijn spel de keuzes motiveren die hij met zijn groepje heeft gemaakt. (Wat was je/jullie plan? Wat heb je gebruikt als inspiratiebron? Wat heb je onderzocht? Wat is wel/niet gelukt?)</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen oplossingen en keuzes in zijn eigen werk en die van anderen, waaronder (semi)professionele kunstenaars.</p> <p>De leerling kan zijn waardering uitspreken voor zijn eigen spel en voor het spel en de ideeën van anderen.</p>	<p>De leerling kan zijn spelkwaliteiten en ontwikkelpunten en die van andere leerlingen benoemen en kan daarbij zijn eigen criteria (en/of die van de groep) vergelijken met de criteria van de opdracht.</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen zijn eigen betekenisgeving en die van anderen, waaronder (semi) professionele kunstenaars.</p> <p>De leerling kan de feedback over zijn spel en dat van andere leerlingen uit zijn groepje toepassen in zijn spel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan reflecteren op het spel (van hemzelf, zijn eigen groepje en/of van anderen) en het vormgevingsproces ervan. De leerling kan zijn keuzes in zijn spel motiveren en veranderingen aanbrengen na feedback uit de groep en kan zijn waardering uitspreken voor zijn eigen spel en voor het spel en de ideeën van een ander. De leerling heeft enige kennis van- en inzicht in de betekenis die theater heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu.

LEERLIJN MUZIEK

Competenties groep 1-2	Competenties groep 3-4 <i>als groep 1-2 plus:</i>	Competenties groep 5-6 <i>als groep 1-4 plus:</i>	Competenties groep 7-8 <i>als groep 1-6 plus:</i>	Streefcompetenties muziek
<p>De leerling kan actief luisteren naar korte stukken (live) muziek(-theater) uit een breed repertoire, aansluitend bij zijn beleevingswereld.</p> <p>De leerling kan met taal, beweging of beeld zijn eigen betekenis geven aan muziek in binnen- en buitenschoolse situaties.</p> <p>De leerling kan betekenissen en klanktegenstellingen in muziek van een breed repertoire onderscheiden en vertalen naar beweging en beeld.</p> <p>De leerling ontdekt, door manipuleren en experimenteren, klankaspecten van diverse klankbronnen.</p> <p>De leerling kan zelfstandig een situatie, sfeer of muzikale tegenstelling verwerken in kleine vocaal/instrumentaal geïmproviseerde klankstukjes.</p> <p>De leerling kan zijn muzikale ideeën globaal weergeven in beeld (picturaal, basaal grafisch).</p>	<p>De leerling kan actief luisteren naar (live) muziek uit een breed muziek(-theater) repertoire, aansluitend bij zijn beleevingswereld.</p> <p>De leerling kan kennisnemen van betekenissen die anderen aan muziek geven, waaronder de componist.</p> <p>De leerling kan verschillen in klank en de vormaspecten herhaling en contrast in een breed repertoire van muziek herkennen en benoemen.</p> <p>De leerling kan muziekstukjes ontwerpen met (willekeurige) gebruikmaking van muzikale tegenstellingen, herhaling en contrast.</p> <p>De leerling kan zijn muzikale ideeën picturaal en grafisch weergeven en reproduceren.</p> <p>De leerling kan zuiver, helder gearticuleerd en met expressie zingen in een omvang van c'-c'.</p> <p>De leerling kan meezingen met een begeleiding.</p> <p>De leerling kent liedjes in meerdere talen en van diverse culturen.</p>	<p>De leerling kan actief luisteren naar (live) muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, en kan daarin de klank-, vorm- en betekenisaspecten herkennen en benoemen.</p> <p>De leerling kan gericht luisteren naar muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, en kan daarin de klank-, vorm- en betekenisaspecten herkennen en benoemen.</p> <p>De leerling kan klank-, vorm- en/of betekenisaspecten van muziek in zijn composities verwerken en daarbij de vormprincipes herhaling, contrast en variatie toepassen.</p> <p>De leerling kan zijn muzikale ideeën vormgeven en uitvoeren met behulp van zijn stem, (school)instrumentarium, (muziek)technologie en beweging.</p> <p>De leerling kan zijn composities noteren en reproduceren met behulp van picturale en grafische notatievormen.</p>	<p>De leerling kan (binnen een inspirerende werkvorm) met aandacht luisteren naar muziek van buiten zijn beleevingswereld.</p> <p>De leerling kan de eigen betekenisgeving aan muziek spiegelen aan die van anderen, en staat daarbij open voor andere ideeën.</p> <p>De leerling kan variaties op thema's in muziek herkennen en analyseren.</p> <p>De leerling kan variatie als vormprincipe toepassen in zijn composities.</p> <p>De leerling kan zijn muzikale ideeën vormgeven en eventueel verklanken met gebruikmaking van (muziek)technologie.</p> <p>De leerling kan specifieke klankaspecten onderscheiden en die weergeven in passende grafische symbolen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenissen geven aan (live) muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daar aan geven (waaronder de componist of uitvoerder) en kan deze aan die van henzelf spiegelen. De leerling kan gericht luisteren naar muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, en kan daarin de klank-, vorm- en betekenisaspecten herkennen en benoemen. De leerling kan klank-, vorm- en/of betekenisaspecten van muziek in zijn composities verwerken en daarbij de vormprincipes herhaling, contrast en variatie toepassen. De leerling kan zijn muzikale ideeën vormgeven en uitvoeren met behulp van zijn stem, (school)instrumentarium, (muziek)technologie en beweging. De leerling kan zijn composities noteren en reproduceren met behulp van picturale en grafische notatievormen.
<p>De leerling kan in groepsverband eenstemmige liedjes, zowel 2- als 3-delig, binnen een omvang van c'-b', met de leerkracht meezingen.</p> <p>De leerling kent een breed repertoire liedjes en versjes, passend bij zijn directe beleevingswereld.</p> <p>De leerling kan volgens de vorm van het lied fraseren.</p> <p>De leerling kan maat en tempo van muziek in beweging weergeven.</p>	<p>De leerling kan een lied zelfstandig correct zingen.</p> <p>De leerling kan in canon zingen.</p>	<p>De leerling kan (zelfstandig, zuiver, helder gearticuleerd en met expressie) liederen en canons zingen, al dan niet met begeleiding.</p> <p>De leerling kan zelfstandig, ritmisch en in de maat, eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings)patronen en speelstukken uitvoeren, zowel een- als meerstemmig, en kan daarbij reageren op (lied)leidingsgebaren.</p> <p>De leerling kan alleen en in groepsverband bestaande, eenvoudige grafisch en traditioneel genoteerde composities zowel auditief volgen als uitvoeren.</p> <p>De leerling kent de namen en</p>	<p>De leerling kent meerdere canons.</p>	

ORIENTEREN

ONDERZOEKEN

UITVOEREN

REFLECTEREN

¹ Muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen is van toepassing op alle hierna te noemen: 'te beluisteren muziek'

De leerling kan (in groepsverband) eenvoudige ritmische patronen uitvoeren.	De leerling kan de maat en eenvoudige ritmische (begeleidings-) patronen uitvoeren.	De leerling kan eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings) patronen uitvoeren.	De leerling kan eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings) patronen spelen binnen meerstemmigheid.	speelwijzen van het schoolinstrumentarium en die van het pop- en (Westerse) klassieke instrumentarium. <ul style="list-style-type: none"> De leerling kan (alleen en in groepsverband) een eigen idee of bestaande compositie uitvoeren en presenteren aan anderen en doet dat met overtuiging.
De leerling kan bij het musiceren in groepsverband gelijk beginnen en eindigen aan de hand van een (lied)leidingsgebaar.	De leerling kan adequaat reageren op eenvoudige (lied)leidingsgebaren voor maat/puls.	De leerling kan adequaat reageren op een inzetgebaar bij canonzingen.		
De leerling (her)kent de relatie symbool/klank en kan onder leiding van de leerkracht picturale en grafische notaties verklanken.	De leerling kan in groepsverband picturaal en eenvoudig grafisch genoteerde composities uitvoeren.	De leerling kan bestaande grafisch- en traditioneel genoteerde composities auditief volgen en uitvoeren.		
De leerling kent de namen en speelwijzen van het in de onderbouw (van het primair onderwijs) meest gebruikte schoolinstrumentarium.	De leerling kent de namen en speelwijzen van het schoolinstrumentarium en van enkele veelvoorkomende instrumenten van het pop- en (Westerse) klassieke instrumentarium.	De leerling kan tijdens het musiceren luisteren naar anderen en een kwalitatieve bijdrage leveren aan het gezamenlijke muzikale resultaat.	De leerling kent de namen en speelwijzen van het schoolinstrumentarium en die van het pop- en (Westerse) klassieke instrumentarium.	
De leerling kan zich tijdens het musiceren qua tempo en volume aanpassen aan dat van de groep.	De leerling heeft bij het musiceren in groepsverband aandacht voor het samen zingen en spelen.			
De leerling kan (alleen en in groepsverband) een kort muziekestukje onder leiding van de leerkracht aan anderen presenteren.	De leerling kan (alleen en in groepsverband) een kort muziekestukje aan anderen presenteren.	De leerling kan (alleen en in groepsverband) een eigen idee of bestaande compositie aan anderen presenteren.	De leerling kan presenteren met overtuiging.	
De leerling kan over zijn muzikale ideeën vertellen, met gebruikmaking van basale muzikale begrippen.	De leerling kan (in overleg) muzikale keuzes maken en daarover vertellen.	De leerling kan de gemaakte keuzes uit zijn muzikale ideeën en alternatieven toelichten.	De leerling kan ontvangen suggesties verwerken in zijn werk(proces).	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan overwogen keuzes maken voor zijn composities en die communiceren met anderen. De leerling kan constructieve feedback geven. De leerling staat open voor feedback en kan die eventueel verwerken in het eigen werk(proces). De leerling heeft enige kennis van en inzicht in de betekenis die muziek heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu, zoals feesten, verdriet, massamedia en beïnvloeding van gedrag.
De leerling kan met aandacht luisteren naar de ideeën van anderen.	De leerling kan feedback geven op het werk(proces) van anderen.	De leerling kan constructieve feedback geven en van anderen ontvangen.	De leerling heeft enig inzicht in de manier waarop muziek het gedrag van mensen kan beïnvloeden.	
De leerling herkent de betekenis van muziek in voor hem relevante jaarfeesten, situaties en emoties.	De leerling heeft enige kennis van de plaats van muziek in het leven van mensen van vroeger en nu.	De leerling heeft enig inzicht in de invloed van muziek op mensen door middel van massamedia.		

LEERLIJN CULTUREEL ERFGOED

Competenties groep 1-2	Competenties groep 3-4 <i>als groep 1-2 plus:</i>	Competenties groep 5-6 <i>als groep 1-4 plus:</i>	Competenties groep 7-8 <i>als groep 1-6 plus:</i>	Streefcompetenties cultureel erfgoed
<p>De leerling kan zich met al zijn zintuigen openstellen voor erfgoedonderwerpen of -voorwerpen (waaronder persoonlijk erfgoed) uit de culturele omgeving, die heel dicht bij de belevingswereld liggen.</p> <p>De leerling kan een verzameling, verhaal of voorwerp begeleid onderzoeken en dat wat hij ziet, ruikt, hoort, proeft of voelt benoemen.</p> <p>De leerling kan, met behulp van een expert en/of leerkracht, het erfgoed (het voorwerp of het verhaal) beleven en fantaseren over de historie door er gericht naar te kijken, erover te praten en er vragen over te stellen.</p>	<p>De leerling kan zich met al zijn zintuigen openstellen voor erfgoedaspecten in binnen- en buitenschoolse situaties en reageren met associaties aan eigen ervaringen.</p>	<p>De leerling kan open staan voor betekenissen die anderen aan erfgoed(aspecten) geven (waaronder experts en ervaringsdeskundigen) en reageert met associaties en herinneringen aan eigen ervaringen en (eerder opgedane) kennis.</p>	<p>De leerling kan in binnen- en buitenschoolse situaties historie en betekenis met elkaar in verband brengen. Hij kan de eigen betekenisgeving spiegelen aan die van anderen en daarbij openstaan voor andere inzichten dan die van de leerling zelf.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan door erfgoed waar te nemen en te beleven (op een fysieke plek) betekenis geven aan cultureel erfgoed uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionals). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving.
<p>De leerling kan een verzameling, verhaal of voorwerp begeleid onderzoeken en dat wat hij ziet, ruikt, hoort, proeft of voelt benoemen.</p> <p>De leerling kan, met behulp van een expert en/of leerkracht, het erfgoed (het voorwerp of het verhaal) beleven en fantaseren over de historie door er gericht naar te kijken, erover te praten en er vragen over te stellen.</p>	<p>De leerling kan een verzameling of voorwerp, de eigen culturele omgeving, gewoontes, gebruiken, tradities, verhalen en rituelen begeleid onderzoeken en benoemen.</p>	<p>De leerling kan met anderen een (beschouwings-)gesprek over cultureel erfgoed voeren en er verschillende betekenissen aan toekennen.</p> <p>De leerling kan een (be-)geleid brononderzoek doen op een fysieke plek en/of door middel van foto's, verhalen-verteller, objecten, ritueel.</p> <p>Dit brononderzoek vindt plaats binnen materieel en immaterieel erfgoed en de leerling kan een koppeling maken met thema's uit het leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld'.</p> <p>De leerling kan daarbij op een eenvoudig niveau historisch redeneren over verandering en continuïteit.</p>	<p>De leerling kan in een (beschouwings-)gesprek over erfgoed verschillende betekenissen tegen elkaar afwegen.</p> <p>De leerling kan het verleden en heden vanuit meerdere perspectieven bekijken.</p> <p>De leerling kan beargumenteren op welke manier het erfgoed als waardevol kan worden beschouwd voor de samenleving (en of het de moeite waard is om te bewaren).</p> <p>De leerling kan informatie onderzoeken die rondom cultureel erfgoed.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn brononderzoek vanuit cultureel erfgoed, wereldoriëntatie en kunstzinnige vakdisciplines gebruiken als inspiratiebron voor eigen betekenisgeving, waardeoordeel of idee. Hij kan daarbij terugrijpen op de informatie opgedaan in de oriëntatiefase. De leerling kan herleiden op welke manier het cultureel erfgoed als waardevol wordt beschouwd door de samenleving en waar het inzicht geeft in (landelijke) historische ontwikkelingen.

ORIENTEREN

ONDERZOEKEN

REFLECTEREN

<p>De leerling kan zijn autobiografische verleden en het inleven in (de tijd van) het erfgoed verbeelden en er een eigen invulling aan geven door verschillende media als woord, beeld, muziek/geluid en beweging te gebruiken.</p>	<p>De leerling kan zich, met behulp van erfgoed, inleven in het verhaal en dit verbeelden, nabootsen of er eigen beelden aan toevoegen in verschillende media (woord, beeld, muziek/geluid en beweging). Hij maakt hierbij gebruik van de kennis en vaardigheden die hij op dat moment bezit. Of er start een nieuw creatief proces waarbij de leerling via de kunstzinnige vakdisciplines zijn betekenisgeving van het cultureel erfgoed verbeeldt en daarbij werkt aan nieuwe kennis en vaardigheden vanuit de kunstzinnige vakdisciplines.</p>	<p>De leerling kan vanuit de onderzoeksfase bewuste keuzes maken en aan de hand van bijvoorbeeld een gesprek of werkstuk, een eigen of nieuwe betekenis geven aan cultureel erfgoed.</p>	<p>De leerling kan vanuit de onderzoeksfase bewuste keuzes maken en aan de hand van bijvoorbeeld een gesprek of werkstuk, een eigen of nieuwe betekenis geven aan cultureel erfgoed. Hierin kan hij de waarde van het cultureel erfgoed voor het heden betrekken.</p> <p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en relatie heden-verleden benoemen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan een vertaling maken van zijn onderzoek naar een eigen betekenisgeving van het cultureel erfgoed met betrekking tot het heden. De leerling neemt, daar waar relevant, keuzes vanuit het onderzoek mee in een nieuw onderzoek en gebruikt daarbij nieuw verworven kennis, vaardigheden van de kunstzinnige vakdisciplines. Hij verbeeldt zijn onderzoek via de kunstvakdisciplines. De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen cultureel erfgoed en thema's vanuit 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en dit omzetten in een eigen werkstuk in verschillende media.
<p>De leerling kan vertellen over wat hij heeft verbeeld en dit koppelen aan het cultureel erfgoed.</p> <p>De leerling heeft belangstelling voor wat andere leerlingen hebben verbeeld, verteld of (na-)gespeeld.</p>	<p>De leerling kan, onder begeleiding, de mogelijke betekenis van erfgoed in relatie tot zijn eigen leefwereld en zijn eigen identiteit benoemen.</p> <p>De leerling kan laten zien welke keuzes hij in de uitvoerende fase heeft gemaakt en kan praten over wat hij heeft verbeeld.</p>	<p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en staat daarbij open voor feedback van anderen.</p> <p>De leerling accepteert en respecteert meningen, ideeën en gevoelens van anderen over erfgoed.</p> <p>De leerling kan een relatie leggen tussen zijn eigen betekenisgeving en die van experts. De leerling kan zijn werk aan derden presenteren.</p>	<p>De leerling toont historisch besef in relatie met het cultureel erfgoed.</p> <p>De leerling kan zijn keuzes motiveren en een relatie leggen met de voorgaande fasen van het creatieve proces en staat daarbij open voor feedback van anderen.</p> <p>De leerling kan zijn werk buiten de school presenteren, de opbrengst uit de uitvoeringsfase relateren aan de betekenis van het cultureel erfgoed en erover discussiëren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn (nieuwe) betekenis in verschillende media presenteren (individueel of samen met anderen). De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en kan de eigen betekenis, waardering, identiteit van en verbondenheid met het cultureel erfgoed vergelijken met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria. De leerling kan oplossingen/betekenis in het eigen werk vergelijken met het werk van anderen. De leerling kan laten zien dat hij enige kennis, inzicht en waardering heeft in de betekenis van cultureel erfgoed voor mensen van vroeger en nu. Hij kan dit vanuit meerdere perspectieven beredeneren.

STREEFCOMPETENTIES KUNSTZINNIGE VAKDISCIPLINES, CULTUREEL ERFGOED & GENERIEKE COMPETENTIES VAN HET LEERGEDIED KUNSTZINNIGE ORIËNTATIE

Streefcompetenties beeldend	Streefcompetenties dans	Streefcompetenties drama	Streefcompetenties muziek	Streefcompetenties cultureel erfgoed	Generieke competenties kunstzinnige oriëntatie
<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan beeldende vormgeving en beeldende kunst uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan dans uit verschillende tijden, stijlen en culturen, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars) en hij kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan theater, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven en kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan betekenis geven aan (live-)muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen¹, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daar aan geven (waaronder de componist of uitvoerder) en kan deze aan de van hemzelf spiegelen. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan door erfgoed waar te nemen en te beleven (op een fysieke plek) betekenis geven aan cultureel erfgoed uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionals). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zich binnen de context van het thema of onderwerp openstellen voor verschillende uitingen van kunst en cultuur. De leerling kan daarop reageren met associaties en herinneringen aan eigen ervaringen. De leerling kan daarover communiceren met anderen.
<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan wereldoriëntatie, beeldende vormgeving en beeldende kunst (waaronder cultureel erfgoed) gebruiken als inspiratiebron voor eigen beeldend werk. Hij kan daarbij terugrijpen op de informatie en ideeën opgedaan in de oriëntatiefase. De leerling kan experimenteren met de samenhang tussen onderwerp, beeldaspecten, materialen en technieken en verschillende mogelijkheden uitproberen. De leerling kan onderzoeken op welke manier hij een beeldende opdracht kan uitvoeren. Hij kan een uitvoeringsplan maken en kan daarbij rekening houden met eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan de danselementen tijd, ruimte en kracht onderzoeken, herkennen en benoemen. Hij kan dit vervolgens verwerken in zijn dans. De leerling kan zelf thema's aanreiken en daarbij een relatie leggen met lesinhouden of gebeurtenissen in zijn omgeving (de school, de groep, thuis). De leerling kan dansen op basis van inspiratiebronnen, opgedaan in de oriëntatiefase, en met behulp van dansante, muzikale, dramatische en beeldende inhouden komen tot verdieping van persoonlijke ideeën. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan gericht luisteren naar muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, en kan daarin de klank-, vorm- en betekenisaspecten herkennen en benoemen. De leerling kan klank-, vorm- en/of betekenisaspecten van muziek in zijn composities verwerken en daarbij de vormprincipes herhaling, contrast en variatie toepassen. De leerling kan zijn muzikale ideeën vormgeven en uitvoeren m.b.v. de stem, (school-)instrumentarium, (muziek-)technologie en beweging. De leerling kan zijn composities noteren en reproduceren m.b.v. picturale en grafische notatievormen. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn brononderzoek vanuit cultureel erfgoed, wereldoriëntatie en kunstzinnige vakdisciplines gebruiken als inspiratiebron voor eigen betekenisgeving, waardeoordeel of idee. Hij kan daarbij terugrijpen op de informatie opgedaan in de oriëntatiefase. De leerling kan herleiden op welke manier het cultureel erfgoed als waardevol wordt beschouwd door de samenleving en waar het inzicht geeft in (landelijke) historische ontwikkelingen. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan brononderzoek doen en vanuit dit onderzoek conclusies trekken die hij meeneemt in de uitvoerende fase. De leerling kan de betekenis die hij aan kunstuitingen geeft onderzoeken en een relatie leggen met de middelen die de maker heeft gebruikt, bijvoorbeeld beeld- of klankaspecten, spel- of danselementen, technieken en materialen. De leerling kan experimenteren met technieken, materialen, verschillende media en nieuwe mogelijkheden uitproberen. De leerling kan onderzoeken op welke manier hij de opdracht kan gaan uitvoeren en kan een uitvoeringsplan maken. De leerling kan eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht benoemen. De leerling kan terugrijpen naar de informatie en ideeën opgedaan in de oriëntatiefase. 	

ORIËNTEREN

ONDERZOEKEN

REFLECTEREN

¹ Muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen is van toepassing op alle hierna te noemen: 'te beluisteren muziek'

REFLECTEREN	UITVOEREN	EVALUEREN
<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn plannen uitvoeren en gebruik maken van zijn kennis van materialen/ technieken en beeld-aspecten om de zeggingskracht van zijn werk zo groot mogelijk te maken. De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen beeldend en taal, dans, muziek, drama en/of andere vakken. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan improviseren (met anderen), gebruiken (met anderen), gebruiken deze improvisaties om een dans mee te maken en maakt daarbij gebruik van inspiratiebronnen opgedaan in de onderzoeksfase. De leerling kan muzikale verschillen herkennen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) en deze toepassen in een dans. Hij kan zelf muziek zoeken bij een dansthema. De leerling kan variëren met verschillende manieren van bewegen en daarbij de danselementen tijd, ruimte en kracht gebruiken en hiermee zijn dans zeggingskracht geven. De leerling kan vormgevingsprincipes voor de structuur (zoals herhaling, omkering, opeenstapeling), groepsindeling (zoals grote groepen, subgroepen, tweetallen en solisten) en rolverdeling gebruiken bij het maken van een choreografie voor een dans. De leerling kan voor een (on)bekend publiek optreden. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan improviseren en de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom) en spanningsboog bewust hanteren in dramatisch spel. Hij kan daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling geeft betekenis en zeggingskracht aan zijn spel door een duidelijke inzet van spelelementen, -technieken, -stijlen, (vaste) tekst en (gespeelde) emoties. Hij kan voor een duidelijke spanningsopbouw en spanningsboog zorgen. De leerling kan zelfstandig een scène voorbereiden aan de hand van de dramatische werkvormen en kan bewust een theatrale vormgeving toepassen. De leerling kan zelfstandig een dialoog schrijven. De leerling kan op basis van een zelfgemaakt of bestaand verhaal een voorstelling maken en dit in de les of voor een (on)bekend publiek presenteren.
<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan een vertaling maken van zijn onderzoek naar een eigen betekenisgeving van het cultureel erfgoed met betrekking tot het heden. De leerling neemt, daar waar relevant, keuzes vanuit het onderzoek mee in een nieuw onderzoek en gebruikt daarbij nieuw verworven kennis, vaardigheden van de kunstzinnige vakdisciplines. Hij verbeeldt zijn onderzoek via de kunstvakdisciplines. De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen cultureel erfgoed en thema's vanuit 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en dit omzetten in een eigen werkstuk in verschillende media. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen cultureel erfgoed en thema's vanuit 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en dit omzetten in een eigen werkstuk in verschillende media. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn (nieuwe) betekenis in verschillende media presenteren (individueel of samen met anderen). De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en kan de eigen betekenis, waardering, identiteit van en verbondenheid met het cultureel erfgoed vergelijken met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria. De leerling kan oplossingen/ betekenissen in het eigen werk vergelijken met het werk van anderen. De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht in de betekenis van cultureel erfgoed voor mensen van vroeger en nu. Hij kan dit vanuit meerdere perspectieven beredeneren.
<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn plannen uitvoeren (met behulp van vakspecifieke kennis en vaardigheden) en de uitvoering presenteren (individueel of samen met anderen). De leerling kan zijn keuzes motiveren en een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan in het vormgevingsproces rekening houden met de gegeven en zijn eigen criteria. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen een beeld, dans, spel of muziek en/of andere vakken. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase. De leerling kan in het vormgevingsproces rekening houden met de gegeven en zijn eigen criteria. De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen cultureel erfgoed en thema's vanuit 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en dit omzetten in een eigen werkstuk in verschillende media. 	<ul style="list-style-type: none"> De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces. De leerling kan zijn waardering geven aan het eigen product en werkproces en dat van anderen. De leerling kan deze waardering beargumenteren en maakt daarbij gebruik van kennis en inzicht in de beeldende vormgeving en andere kunstzinnige vakdisciplines. De leerling kan oplossingen in het eigen werk vergelijken met die van beeldende vormgevers/kunstenaars. De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht heeft in de betekenis van kunst en cultuur (waaronder cultureel erfgoed) voor het dagelijkse leven van mensen van vroeger en nu.

Competenties onderzoeken:

Beschrijving onderzoeken (inclusief reflecteren):

Hoe laat u de leerlingen experimenteren met materiaal/technieken/aspecten van de kunstzinnige vakdisciplines? Hebben de leerlingen hierin gevarieerd? Hoe laat u de leerlingen de betekenisgeving van de opdracht onderzoeken? Hoe stimuleert u de leerlingen om een verzameling aan te leggen over het onderwerp en hoe laat u hen onderzoek doen? Hoe slaan de leerlingen de verzameling op en hoe verzamelt u zelf? Welke kunstenaars geeft u als voorbeeld? Welke (historische) beelden of kunstwerken laat u zien om leerlingen te enthousiasmeren en het project verdieping te geven? Wat doen de leerlingen uiteindelijk met de verzameling? Hoe bereidt u leerlingen voor op de uitvoeringsfase?

Competenties uitvoeren:

Beschrijving uitvoeren (inclusief reflecteren):

Wat maken de leerlingen binnen dit project? Welke rol speelt u hierbij (Hoe faciliteert u de leerlingen? Waar stuurt u bij?)

Competenties evalueren:

Beschrijving evalueren (inclusief reflecteren):

Hoe presenteren de leerlingen hun werk? Hoe wordt het proces besproken: hoe is er gewerkt, wat is er geleerd en wat gaat de volgende keer anders? Waar is de leerling goed in en waar kan de leerling (nog) aan werken? Hoe bespreekt u met de leerlingen de criteria die aan de opdracht zijn gesteld?

Leerdoelen:

Wat zijn de (vakspecifieke) leerdoelen van dit project? Zie voor inspiratie:

- <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/beeldend>
- <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/dans>
- <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/drama>
- <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/muziek>
- <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/leerlijnen/cultureelerfgoed>

Presentatievorm:

Denk aan werkstuk, toneelstuk, muziekuitvoering, expositie, enz.

Groepsvorm:

Werken leerlingen in groepen of individueel?

Urenbesteding:**Beoordelingscriteria:**

Relatie met beschrijving van leerdoelen:
De leerling kan, weet of begrijpt....

Portfolio:

Hoe worden de vorderingen van leerlingen (product en proces) vastgelegd?

Eindsituatie:

Welke opdracht volgt er op dit project? Wat zijn, vanuit de leerlijnen in het leerplankader kunstzinnige oriëntatie gezien, logische vervolgstappen?

Hoe vindt de evaluatie tussen school (leerkracht) en culturele instelling plaats?

Checklist: Voldoet mijn lesmateriaal aan kwaliteitscriteria kunstzinnige oriëntatie?

Met deze checklist kunt u nagaan of het bestaande lesmateriaal of een project voldoet aan de kwaliteitscriteria van het leerplan kunstzinnige oriëntatie. Nieuwe lesmaterialen, of lesmaterialen die in ontwikkeling zijn, kunt u ook langs deze meetlat leggen.

Praktische tips

- Meer weten over de afzonderlijke items die bij de kwaliteitscriteria horen? Kijk op www.kunstzinnigeorientatie.slo.nl
- Misschien komen niet alle items in een les of project aan bod. Goed om te weten, want dan kunt u ze later in het leerjaar meenemen.

Kwaliteitscriteria	Ja	Nee	Deels	toelichting
1. De les/lessenserie kent aspecten van de vaardigheden				
a. produceren				
b. reproduceren				
c. receptie				
d. reflectie				
2.1 De les/lessenserie kent alle fasen van het creatieve proces				
a. oriënteren				
b. onderzoeken				
c. uitvoeren				
d. evalueren				
2.2 Reflectie vindt in alle fasen plaats.				
3. De belevingswereld van leerlingen staat centraal bij de keuze van opdrachten.				
4. De les/lessenserie presenteert inhoud en waar mogelijk in samenhang met:				
a. andere kunstzinnige vakdisciplines				
b. cultureel erfgoed				
c. taal				
d. wereldoriëntatie				
e. overige vakken, te weten...				
5.1 Er is sprake van betekenisvol leren:				
a. aansluiten bij professionele en amateurkunst				
b. aansluiten bij belevingswereld van leerlingen				
5.2 Divergente (open) opdrachten vormen het startpunt voor betekenisvol leren. <i>(Hierbij wordt de opdracht, of 'het probleem', op verschillende manieren aangepakt of opgelost. Er is niet één antwoord)</i>				
6. De les/lessenserie besteedt aandacht aan binnen- en buitenschools leren				
7. Bij de opdracht is aandacht voor de onderlinge communicatie en samenwerking tussen leerlingen				
8. De les/lessenserie hanteert een procesgerichte didactiek				
9. Wordt er in de les/lessenserie verwezen naar:				
a. de pre-ambule (vakoverstijgende doelen en vaardigheden)?				
b. de relevante kerndoelen (nrs. 54, 55 en 56)?				
c. de 21e eeuwse vaardigheden?				
10. Maakt de les/lessenserie onderdeel uit van een leerlijn?				

Formulier: Samenwerking school - culturele instelling

Met dit formulier kunt u de wederzijdse afspraken over binnen- of buitenschoolse activiteiten vastleggen. U kunt het gebruiken als leidraad voor allerlei binnen- of buitenschoolse activiteiten, passend bij het programma van de school. U vult het formulier zelf of samen met een culturele instelling in.

Algemene gegevens

School:

Groep(en):

Aantal leerlingen:

Contactpersoon school:

Contactpersoon culturele instelling (gastdocent, museum enz.):

Projectgegevens

Welk project? Welk project heeft de school? Welk buitenschoolsaanbod past hier goed bij? Welk project of activiteit biedt de culturele instelling aan?

Welke projectactiviteiten? Wat doet de school? Wat doet de culturele instelling?

Welke algemene projectdoelen? Wat doet de school? Wat doet de culturele instelling?

Aan welke competenties wordt gewerkt (zie leerlijnen)? Wat doet de school? Wat doet de culturele instelling?

Hoe sluit het project aan bij het programma van de school? Wat doet de school? Wat doet de culturele instelling?

Planning en data

datum:	tijdstip:	activiteit:	groep(en):	locatie:
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Kosten projectactiviteiten

Evaluatie projectactiviteiten

Evaluatie school (leerkracht, leerlingen):	Evaluatie culturele instelling:
Zijn de doelen bereikt? <input type="text"/> <input type="text"/>	Zijn de doelen bereikt? <input type="text"/> <input type="text"/>
Wat doen we een volgende keer anders? <input type="text"/> <input type="text"/>	Wat doen we een volgende keer anders? <input type="text"/> <input type="text"/>
Wat gaan we zeker nog een keer doen? <input type="text"/> <input type="text"/>	Wat gaan we zeker nog een keer doen? <input type="text"/> <input type="text"/>

Evaluatieformulier: Fasen in het creatieve proces

Met dit formulier kunt u nagaan of alle fasen van het creatieve proces zijn doorlopen. U kunt een project of les samen met de interne cultuurcoördinator, vakdocent of educatieve medewerker evalueren.

Praktische tips

- **Evalueer niet alleen na afloop, maar ook tijdens een project of les;**
- **Met een korte evaluatie per fase houdt u een vinger aan de pols.**

Evaluatiecriteria	Ja	Nee	Deels	Opmerkingen
Voorafgaand aan de les: beginsituatie				
• Sluit de opdracht/het thema aan bij de belevingswereld en cultuur van de leerlingen?				
• Sluiten de materialen/technieken/aspecten van de kunstzinnige vakdisciplines (zoals klank, vorm, beweging, ruimte, enz.) aan bij de ontwikkeling van de leerlingen?				
• Sluit de (buitenschoolse) culturele activiteit (gastdocent, bezoek theater, museum, etc.) aan bij de opdracht/het thema en bij de ontwikkeling van de leerlingen?				
• Is er voldoende werkruimte/werkmateriaal voor de leerlingen?				
• Zijn de criteria (competenties en lesdoelen) helder geformuleerd?				
Tijdens de les:				
Oriënteren (incl. reflecteren)				
• Zijn de leerlingen geïnspireerd en betrokken geraakt bij de les?				
• Was er voldoende ruimte voor de leerlingen om actief eigen ideeën en associaties in te brengen?				
• Weten de leerlingen hoe materialen/technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines invloed hebben op de betekenis van het werk (muziekstuk, beeldend werkstuk, lied, theateruitvoering, enz.)?				
• Zijn leerlingen voldoende voorbereid om met materialen/technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines aan de slag te gaan?				
• Hebben de leerlingen de doelstellingen van de opdracht helder voor ogen?				
• Hebben de leerlingen voldoende zicht op het verloop en de vervolgstappen van hun creatieve proces?				
Onderzoeken (incl. reflecteren)				
• Hebben de leerlingen voldoende geëxperimenteerd met het gebruik van materialen/technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines? Waaruit blijkt dat?				Dat blijkt uit:
• Hebben leerlingen voldoende geëxperimenteerd met verschillende variaties op de uitvoering van de opdracht?				
• Hebben de leerlingen de eigen betekenisgeving aan de opdracht voldoende onderzocht?				
• Zijn de leerlingen gestimuleerd om een verzameling aan te leggen?				
• Hebben leerlingen voldoende ideeën voor de vervolgstappen in het creatieve proces?				

Uitvoeren (incl. reflecteren)				
• Hebben de leerlingen de opdracht met de gekozen materialen/ technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines kunnen uitvoeren?				
• Hebben de leerlingen de (eigen) gekozen betekenis aan het werk (muziekstuk, beeldend werkstuk, lied, theateruitvoering, enz.) kunnen geven?				
• Hebben de leerlingen tijdens de uitvoering veel hulp van de leerkracht/ gastdocent nodig gehad?				
Evalueren (incl. reflecteren)				
• Voldoen de producten van de leerlingen aan de criteria van de opdracht?				
• Voldoen de processen van de leerlingen aan de criteria van de opdracht?				
• Konden de leerlingen (eventueel aan de hand van vragen van de leerkracht) open vertellen over hun product en proces?				
• Weten de leerlingen waar ze bij een volgende opdracht op moeten letten?				
Na de les:				
• Zijn de doelstellingen van de opdracht behaald?				
• Zijn er verbeterpunten ten aanzien van het creatieve proces en het product (materialen/technieken/aspecten van kunstzinnige vakdisciplines)?				Welke?
• Heeft de opdracht bijgedragen aan de opbouw van de competenties?				
• Is de volgende opdracht (met bijbehorende doelstellingen) een logisch vervolg op deze opdracht?				

Geïnspireerd op:

Onna, J. van & Jacobse, A. (2013). Evaluatieformulier (Bijlage 3, p. 340-341). Uit *Laat maar zien*. Didactiek voor beeldend onderwijs. (4de druk). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Cultuureducatie met Kwaliteit

Cultuureducatie met Kwaliteit zet zich in om de kwaliteit van het cultuuronderwijs op basisscholen te verbeteren. Het programma heeft vier speerpunten waaronder doorlopende leerlijnen. Deze leerlijnen voor kunstzinnige oriëntatie helpen scholen om meer lijn en structuur te brengen in het cultuuronderwijs door voort te bouwen op opgedane kennis, te kijken hoe cultuur te integreren is in andere vakken, maar vooral door aan te sluiten op de ontwikkeling van het kind. Kijk voor meer informatie over Cultuureducatie met Kwaliteit op www.lkca.nl/kennisdossiers/cultuureducatie-met-kwaliteit.

Meer informatie?

Op www.kunstzinnigeorientatie.slo.nl vindt u meer lesvoorbeelden van kunstzinnige vakdisciplines, cultureel erfgoed, vakoverstijgende projecten en voorbeelden uit andere groepen. Hier vindt u ook filmpjes die tijdens de lessen zijn gemaakt en die de verschillende fasen van het creatieve proces duidelijk laten zien.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [@slocommunicatie](https://twitter.com/slocommunicatie)

slo